

Received: 03/06/2024
Accepted: 05/11/2024

* Corresponding Author's E-mail:
bajo_555@yahoo.com

The Question of Identity and the Self's Interaction with the Other from the Perspective of Social Semiotics

(A Study of the Relationship between the Central Reference Group and the Character of Lucien in Balzac's Lost Illusions)

Shaya Ghassempouri¹, Mortaza Babak Moen^{*2}

Abstract

Understanding subjects and their identities is linked to examining their communications and interactions. Identity formation initially relies on differences and the sense of "self" or "us" versus "other." From the standpoint of social semiotics, these differences, stemming from adherence or non-adherence to certain norms and the type of signs individuals or groups emit, are examinable. Moreover, the behavior of social groups towards individuals who possess different signifiers can also vary. In fact, central reference groups may adopt different behavioral strategies towards individuals who are perceived as "others" due to possessing different signifiers. Correspondingly, the "other" and the behavior and lifestyle it adopts are categorizable and subject to examination.

Keywords: social semiotics, identity, behavioral strategies, semiotic insecurity, lifestyles, Balzac, Illusions perdues.

Introduction

1. PhD Candidate, Department of French Language and Literature, Faculty of Foreign Languages and Literatures, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.
2. Professor of French Language and Literature, Faculty of Foreign Languages and Literatures, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

<https://orcid.org/0000-0003-2940-3279>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Identity, in social contexts, is not a fixed essence but a dynamic and relational process. It is shaped by the subject's interactions with others and by the perception of difference between "self" and "other." From a social semiotic perspective, identity formation is rooted in codes and norms: adherence to shared signs signals belonging, while deviation marks difference. These dynamics are not only observable in everyday communication but also reflected in literature, which can function as a mirror of social life.

This article adopts the framework of social semiotics to study identity as a process of negotiation between central reference groups and outsiders. By focusing on Honoré de Balzac's *Illusions perdues*, especially the section *A Great Man of the Provinces in Paris*, the paper analyzes how dominant groups manage difference, how outsiders seek assimilation or distinction, and how signs of behavior, language, and dress mediate inclusion and exclusion.

Research Background

The study draws on Éric Landowski's theories of social interaction, particularly his typology of four strategies that central groups employ when confronted with outsiders: identity simulation, identity rejection, identity segregation, and identity acceptance. These strategies reflect how dominant groups preserve their cohesion while negotiating the presence of difference. Complementing this, Landowski identifies four corresponding outsider lifestyles: snob, dandy, bear, and chameleon, each representing a different way of responding to central norms.

Jean-Marie Klinkenberg's concepts of semiotic security and semiotic insecurity provide further analytical tools. When individuals' semiotic codes align with social norms, they experience security; when they deviate, they experience insecurity. Such insecurity can lead to three main reactions: silence, hyper-correction, or semiotic retaliation. These models have been discussed in depth by later scholars, including Fontanille, Calvet, and Bourdieu, and in Persian scholarship by Morteza Babak Moein, who has emphasized the

---

relevance of semiotic security and lifestyles in literary contexts. Together, these theories form the foundation of the present analysis.

Main Discussion

Balzac's character Lucien de Rubempré embodies the challenges of identity negotiation. Born Lucien Chardon, he aspires to rise socially in Paris by adopting his mother's aristocratic surname and seeking entry into elite society. His trajectory exemplifies the snob lifestyle: he imitates the signs of aristocracy—clothing, manners, speech—hoping to mask his provincial and lower-class background. Yet his imitations are often clumsy or exaggerated, exposing him as an outsider.

Lucien's behavior illustrates semiotic insecurity. He oscillates between hyper-correction—overdressing, overperforming, misusing wit—and silence, withdrawing from conversation when aware of his inadequacy. His insecurity prevents him from convincingly passing as an aristocrat. Unlike Madame de Bargeton, who exemplifies the chameleon lifestyle by adapting smoothly to Parisian norms, Lucien remains visibly marked by difference.

The aristocratic society of Paris, functioning as the central reference group, first employs the strategy of identity simulation: Lucien is provisionally welcomed and even tutored, under the expectation that he will assimilate completely. Yet this conditional acceptance is fragile. His repeated missteps—an ill-fitting suit, awkward manners, naïve remarks—reveal his origins and make him the subject of ridicule. At this point, the group shifts to identity rejection, excluding him and reinforcing its boundaries.

This dynamic illustrates how social mobility is precarious in a system governed by strict semiotic codes. Signs such as language, fashion, and behavior are treated as definitive indicators of belonging, and even minor deviations trigger exclusion. The juxtaposition of Lucien and Madame de Bargeton demonstrates that while assimilation is theoretically possible, its success depends on mastery of semiotic adaptation—something Lucien lacks.

Conclusion

The analysis shows that identity is produced through ongoing interaction between self and other, center and margin, similarity and difference. Balzac's narrative dramatizes these processes: Lucien's failed attempts at assimilation and the aristocracy's strategies of conditional acceptance and ultimate rejection reveal the fragility of inclusion and the rigidity of group identity.

By applying Landowski's models of strategies and lifestyles, and Klinkenberg's concepts of semiotic (in)security, this study highlights how signs function as mechanisms of social control and differentiation. The "snob" Lucien exemplifies how outsiders caught in insecurity may oscillate between hyper-correction and silence, while the aristocracy illustrates how dominant groups preserve cohesion by policing signs of difference.

In conclusion, the article argues that literature offers not only representation but also analysis of social dynamics. *Illusions perdues* reflects the semiotic construction of identity in 19th-century France, while also providing insights relevant to broader questions of belonging, exclusion, and the negotiation of difference. Identity is not an essence but a dynamic process, continually shaped by interactions, norms, and the semiotic codes through which they are expressed.

دوفصلنامه روایت‌شناسی

سال ۹، شماره ۱۸، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، صص ۵۲۰-۵۵۳

مقاله پژوهشی

مسئله هویت و تعامل خود با دیگری با نگاه نشانه‌شناسی اجتماعی: بررسی رابطه گروه مرجع مرکزی و شخصیت لوسین در رمان *اوهام گمشده* بالزاک

شایا قاسمپوری^۱، مرتضی بابک معین^{۲*}

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۴ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۵)

چکیده

شکل‌گیری هویت اجتماعی بر اساس تفاوت‌ها و احساس «من» یا «ما» در مقابل «دیگری» است. از منظر نشانه‌شناسی اجتماعی، این تفاوت‌ها می‌تواند از طریق پیروی یا عدم پیروی از هنجارها و نوع رمزگان نشانه‌ای که فرد یا گروه از خود صادر می‌کند، مورد بررسی قرار گیرد. هدف این مقاله تحلیل نحوه شکل‌گیری هویت اجتماعی از طریق تعاملات و ارتباطات میان سوژه‌ها در رمان *آرزوهای بر باد رفته* اثر بالزاک است. این پژوهش به بررسی رفتار گروه اجتماعی اشراف در مقابل شخصیت اصلی رمان، که با آن‌ها تفاوت دارد، می‌پردازد و تأثیر این رفتارهای دسته‌بندی‌شده بر شکل‌گیری

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فرانسه، دانشکده زبان و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران مرکز، تهران، ایران.

۲. استاد زبان و ادبیات فرانسه دانشکده زبان و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران مرکز، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

<https://orcid.org/0000-0003-2940-3279>

*bajo_555@yahoo.com

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

هویت را ارزیابی می‌کند. پرسش اصلی این است که چگونه تعاملات و ارتباطات میان سوژه‌ها بر شکل‌گیری هویت اجتماعی تأثیر می‌گذارد و رفتار گروه‌های اجتماعی در مقابل «دیگری» با رمزگان نشانه‌ای متفاوت چگونه قابل تحلیل است؟ نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که رفتار گروه مرکزی مرجع در مقابل شخصیت اصلی رمان به تدریج از شبیه‌سازی هویتی به طرد هویتی سیر می‌کند. این یافته‌ها به درک عمیق‌تری از پیچیدگی‌های هویتی و اجتماعی در بستر ادبیات کمک می‌کند.

واژه‌های کلیدی: نشانه‌شناسی اجتماعی، استراتژی‌های رفتاری، سبک زندگی، امنیت و عدم امنیت نشانه‌ای.

۱. مقدمه

سوژه را می‌توان از منظرهای مختلفی چون فلسفه، زبان‌شناسی و منطق بررسی کرد، اما از منظر اجتماعی و پراتیک اجتماعی، سوژه به عنوان فضایی در نظر گرفته می‌شود که در آن تجربیات زیسته شکل می‌گیرد و در بافت، موقعیت و ارتباط با دیگری تعریف می‌شود. احساس هویت به عنوان یک فرایند پویا و تعاملی مطرح می‌شود که بر پایه ارتباطات و تجارب اجتماعی ما با دیگران شکل می‌گیرد و به ما کمک می‌کند تا خود را در جامعه تعریف کنیم و هویت خود را تشکیل دهیم.

یکی از مباحث مهم در نشانه‌شناسی اجتماعی و تحلیل ارتباطات بین سوژه‌ای، موضوع هنجارهای رمزگان نشانه‌ای است. هنگامی که از هنجار صحبت می‌شود، نقطه مقابل آن یعنی ناهنجار نیز مطرح می‌شود. خروج از هنجارها و تفاوت بین هنجارمدار و ناهنجار امکان طبقه‌بندی، جداسازی و پیوند گروه‌های مختلف یک جامعه را فراهم

می‌آورد. ژان ماری کلینکنبرگ^۱ در بررسی‌های خود دو پدیده امنیت و عدم امنیت نشانه‌ای را معرفی می‌کند که می‌توانند در دو حوزه اصلی، یعنی نظام زبانی و رمزگان نشانه‌ای غیرزبانی مورد مطالعه قرار گیرند. امنیت نشانه‌ای به معنای احساس اطمینان در استفاده از نشانه‌ها و رمزگان‌های موجود در جامعه است که به افراد این امکان را می‌دهد تا با اطمینان بیشتری به نشانه‌ها و معانی آن‌ها اعتماد کنند و تعاملات اجتماعی مؤثرتری داشته باشند. در مقابل، عدم امنیت نشانه‌ای زمانی رخ می‌دهد که فرد یا گروهی نتواند به‌طور کامل از نشانه‌ها استفاده کند یا آن‌ها را درک کند. این وضعیت ممکن است ناشی از تفاوت‌های فرهنگی، زبانی یا اجتماعی باشد و احساس عدم امنیت را ایجاد کند، زیرا فرد نمی‌تواند ارتباط مؤثری برقرار کند. تحلیل این دو پدیده به‌ویژه در نشانه‌شناسی اجتماعی می‌تواند به تحلیل چگونگی واکنش افراد به هنجارهای اجتماعی و چالش‌هایی که ممکن است در تعاملات خود با دیگران با آن مواجه شوند، کمک کند. کلینکنبرگ با معرفی این دو مفهوم، ابزاری مفید برای تحلیل عمیق‌تر روابط اجتماعی و فرهنگی فراهم می‌آورد که در ادامه مقاله به تفصیل مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در این راستا، یکی از نظریه‌هایی که لاندوفسکی درباره ارتباط من با دیگری مطرح می‌کند، چهار استراتژی رفتاری ارتباط بین گروه مرکزی و «دیگری» هاست. این نظریه به ما کمک می‌کند تا بفهمیم چگونه گروه‌های هنجارمدار ممکن است در مقابل افرادی که از گروه‌های دیگر (همان «دیگری») می‌آیند، رفتارهای متفاوتی نشان دهند. گروه مرکزی ممکن است رفتارهای گوناگونی از خود بروز دهد که تحت تأثیر هنجارهای اجتماعی قرار دارد. همچنین «دیگری» نیز بسته به هدف خود ممکن است رفتارهای مختلفی نشان دهد یا سبک زندگی متفاوتی داشته باشد. بنابراین، مسئله هنجارها و

رمزگان نشانه‌ای نه تنها در رفتارهای فرد نسبت به گروه مرکزی بلکه در تعاملات بین گروه‌ها نیز قابل تجزیه و تحلیل است.

مقاله حاضر ابتدا ضمن عمیق شدن در نظریه‌های لاندوفسکی درباره استراتژی‌های رفتاری گروه غالب مرجع، به معرفی مختصر چهار سبک زندگی متفاوت می‌پردازد. سپس مسئله هنجارها و امنیت و عدم امنیت نشانه‌ای را شرح داده و در نهایت بر اساس الگوهای مطرح شده، رفتارهای گروه مرکزی غالب را در «مرد بزرگ شهرستان در پاریس» (بخش دوم رمان «آرزوهای بزرگ») بررسی کرده و سبک زندگی و رمزگان نشانه‌ای لوسین، شخصیت اصلی رمان را تحلیل خواهد کرد. پرسش اصلی این مقاله این است که چگونه گروه مرکزی در برابر «دیگری» یعنی لوسین رفتار می‌کند و چگونه رمزگان نشانه‌ای که لوسین از خود صادر می‌کند بر استراتژی‌های رفتاری گروه تأثیر می‌گذارد. اگر رمان و ادبیات را آینه جامعه بدانیم، این مطالعه می‌تواند فهم عمیق‌تری از ساختارهای اجتماعی و نقش هنجارها در شکل‌گیری شخصیت‌ها، ارتباطات و رویدادهای اجتماعی ارائه دهد.

۲. پیشینه پژوهش

مرلوپونتی^۲ با تکیه بر جنبه افتراقی و سلبی معنا که توسط سوسور^۳ مطرح شده بود معتقد بود که معنا ظاهر نمی‌شود مگر در فاصله و میان کلمات. اریک لاندوفسکی^۴ نیز معتقد است برای اینکه جهان معنا دهد و قابل تجزیه و تحلیل باشد باید آن را به صورت مجموعه‌ای از ارتباطات متضاد، متفاوت و در مقابل هم در نظر گرفت. همچون شب و روز؛ زندگی و مرگ و یا اینجا و آنجا. می‌توان همین مسئله را درباره سوژه «من» یا «ما» و هویت او در نظر گرفت. به این ترتیب احساس هویت درگیر تصویری

است که از «غیریت» و یک «دیگری» در ذهن شکل می‌گیرد. به عقیده لاندوفسکی احساس هویت و خود بودن در مرحله نخست بر پایه تفاوت «من» با «دیگری» است. ژاک فونتانی^۵ نیز در کتاب *نشانه-معنا شناسی و ادبیات* خود می‌نویسد: «معنا قابل فهم نیست مگر در تغییرش... معنای ثابت در موقعیتی بریده از بافت، یعنی در حالتی واحد و جدا از بافت وجود ندارد. معنا وجود ندارد مگر در گذر از یک موقعیت به موقعیت دیگر از حالتی به حالت دیگر و در ارتباطی حداقلی میان دو واژه» (فونتانی، ۱۹۹۹، ص. ۷/۶).

اریک لاندوفسکی در کتاب *حضور دیگری*^۶ (۱۹۹۷) تعاملات انسانی و پیچیدگی‌های آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و نشان می‌دهد که چگونه حضور یک فرد در ارتباط با حضور دیگران تعریف می‌شود. این نشانه‌شناس اجتماعی با بررسی فرایندها و استراتژی‌های رفتاری استفاده‌شده در تعاملات بین‌فردی، دیدگاه‌های نویی درباره شکل‌دهی هویت‌ها و سبک‌های زندگی ارائه می‌دهد. او در اثری دیگر یعنی کتاب *احساسات بی‌نام*^۱ (۲۰۰۴) با نگاهی ریزتر به بررسی سبک‌های مختلف زندگی در تعامل با گروه مرکزی مرجع می‌پردازد.

لویی ژان کالوه^۹ در کتاب *درآمدی بر زبان‌شناسی دو پدیده امنیت و عدم امنیت* نشانه‌ای را در حوزه زبان‌شناسی مورد بررسی قرار می‌دهد. پی‌یر بوردیو^{۱۰} نیز در اثر خود به نام *معنای سخن گفتن*^{۱۱} به تمایز بین این دو پدیده و تجزیه و تحلیل آن در گفتار زنان و مردان می‌پردازد.

از جمله مباحث عمده‌ای که در نشانه‌شناسی اجتماعی و فرهنگی مطرح است مسئله هنجار رمزگان نشانه‌ای است. اگرچه در حوزه زبان‌شناسی اجتماعی مسئله هنجارهای

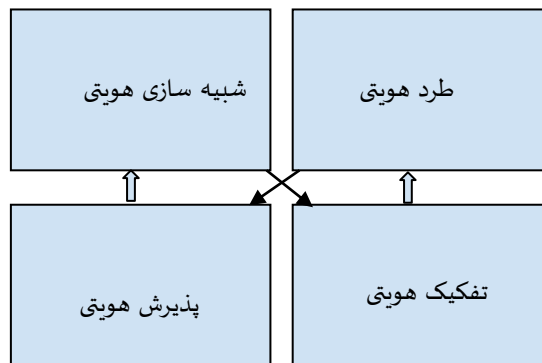
زبانی سال‌ها مورد توجه زبان‌شناسان اجتماعی بود، تجزیه و تحلیل هنجار رمزگان نشانه‌ای غیرزبانی و مفاهیم مرتبط با آن از قدمت چندانی برخوردار نیست. در ایران نیز مرتضی بابک معین در دو کتاب *معنا به مثابه تجربه زیسته* (۱۳۹۴) و *ابعاد گمشده معنا در نشانه‌شناسی روایی کلاسیک* (۱۳۹۶)، ضمن معرفی دقیق و با جزئیات نظریه‌های لاندوفسکی، با مثال‌هایی در حوزه ادبیات، درک مسئله سبک زندگی و استراتژی‌های رفتاری گروه هنجارمدار را ملموس‌تر می‌کند. در فصل دوم کتاب *ابعاد گمشده معنا* در نشانه‌شناسی روایی کلاسیک به معرفی مسئله امنیت و عدم امنیت نشانه‌ای که ژان-مری کلینبرگ^{۱۲} در کتاب مهم و تأثیرگذار خود یعنی خلاصه‌ای از نشانه‌شناسی عمومی^{۱۳} تجزیه و تحلیل می‌کند، می‌پردازد و آن را به سبک‌های مختلف زندگی پیوند می‌زند.

۳. مبانی نظری

۳-۱. چهار استراتژی رفتاری گروه مرکزی با دیگری غیر

پیش‌تر گفته شد که سوژه خود را در سایه تفاوتش با دیگری تعریف می‌کند، اما باید در نظر داشت که این دیگری بنا به دلایل مختلف همچون تغییر مکان یا زمان دائماً در حال تحول و دگرگونی است و در نتیجه سوژه و هویت «من» نیز مفهومی در حال تغییر است. لاندوفسکی در نظریات خود به تحلیل گفتمان‌ها و رفتارهای هویتی و وجوه مختلف ارتباط میان «ما» مرجع و «دیگری» می‌پردازد. به عبارتی دیگر شیوه‌های متفاوت رفتار گروه مرجع غالب با گروه دیگری مغلوب، زاویه دید و استراتژی‌های آن قابل تحلیل و بررسی است. این نشانه‌شناس پساگرماسی الگویی را مطرح می‌کند که شامل

چهار استراتژی متفاوت برخورد «ما»ی غالب با دیگری «مغلوب» خود است (لاندوفسکی، ۱۹۹۷، ص. ۲۹).

شکل ۱: چهار استراتژی رفتاری گروه مرجع در برابر دیگری

Figure 1: Four behavioral strategies of the reference group against the other

۳-۱-۱. شبیه‌سازی^{۱۴} هویتی

شبیه‌سازی هویتی به این معناست که «دیگری که بر من وارد شده است باید ساختارهای هویتی خود را فراموش کند و در چهارچوب ساختارهای هویتی من هضم شود» (معین، ۱۳۹۶، ص. ۱۸۸). می‌توان به مثال‌های مختلفی در سطوح مختلفی از این استراتژی اشاره کرد. در سطح فردی، کودکی که وارد مدرسه و نظام آموزشی جدیدی می‌شود تا حدودی مجبور است همانند باقی دانش‌آموزان رفتار کند تا در جمع پذیرفته شود. در سطحی بزرگ‌تر از جمعیت مهاجر انتظار می‌رود شبیه جامعه غالب شوند و هرگونه رفتار متفاوتی که نشان‌دهنده هویت این اقلیت مهاجر باشد ناهنجار و عجیب تعبیر می‌شود.

۲-۱-۳. طرد^{۱۵} هویتی

این استراتژی بر اساس حذف و طرد دیگری است، چرا که او هرگز از ما نخواهد شد و نباید شود. اگر در شبیه‌سازی هویتی گفتمان‌های اجتماعی خود را بر پایه «منطق» می‌گذارند در طرد هویتی گفتمان‌ها بر پایه «احساس» تعریف می‌شوند. در استراتژی اول میل به شبیه‌سازی وجه غیریت دیگری بود، اما استراتژی دوم بر اساس نفی و طرد دیگری است و در واقع از مضمون «پیوست» ممکن بین هویت‌ها به «گسست» آن‌ها می‌رسیم. البته شباهاتی نیز بین این دو استراتژی وجود دارد. با اینکه در این الگو با دو جریان متفاوت مرکزمداری^{۱۶} و مرکزگریزی^{۱۷} مواجه می‌شویم. هردو این استراتژی‌ها به دنبال حفظ ساختار هویتی مرکزی هستند.

۳-۱-۳. تفکیک^{۱۸} هویتی

در تضاد با دو استراتژی قبلی که یکی به پیوست مطلق ختم می‌شد و دیگری به گسست مطلق، در اینجا با استراتژی‌ای سروکار داریم که لزوماً درگیر این دو حالت مطلق نمی‌شوند. در این استراتژی «از یک سو، با عدم امکان پیوست مطلق و شبیه‌سازی مواجه می‌شویم و از سوی دیگر، با نفی طرد و دفع مطلق دیگری. از این رو، با وضعیتی تنشی سروکار داریم» (معین، ۱۳۹۶، ص. ۱۹۶). در واقع روابط و تعاملات گاهاً پیچیده‌تر از آن هستند که بتوان به راحتی به طرد، شبیه‌سازی و یا پذیرش مطلق رو آورد و این استراتژی‌های رفتاری در پیش گرفت. برای مثال و در سطح فردی فرزندان یک خانواده که به هر دلیلی با هم سازگاری و تفاهم کامل ندارند اغلب به دلایلی همچون پدر و مادر و یا گذشته مشترک، نمی‌توانند به گسست مطلق برسند. در واقع

آن‌ها جزئی از هویت هم هستند و به رغم وجود وجوه غیریت، طرد هویتی اتفاق نمی‌افتد.

۳-۱-۴. پذیرش^{۱۹} هویتی

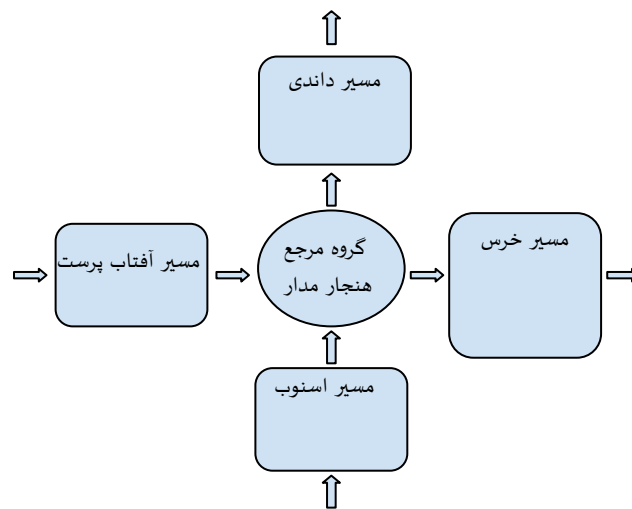
این استراتژی به نوعی تداعی‌کننده نظام معنایی تطبیق^{۲۰} است، چرا که بر مبنای تعامل و هم‌زیستی خوشایند شکل گرفته است. در این حالت در عین پذیرش و حتی ارزش نهادن به هویت‌های متمایز و متفاوت، در آن ذوب و هضم نمی‌شویم. در همین راستا هر دو طرف نقش سوژه را بازی می‌کنند. به عبارتی نه باید میل به حذف یا تغییر دیگری وجود داشته باشد، چرا که در این حالت به دیگری به عنوان ابژه نگاه می‌کنیم و نه باید در مقابل ساختار هویتی دیگری وا دهیم و خود به ابژه تبدیل شویم. دیدیم که چطور یک گروه می‌تواند نسبت به دیگری که از آن‌ها نیست استراتژی‌های مختلفی در پیش بگیرد. در چهار استراتژی مطرح‌شده زاویه دید ما از سوی گروه مرکزی است و به آن ارتباط دارد. اما آن «دیگری» نیز سوژه‌ای فعال است و می‌تواند کنش یا واکنش‌های مختلفی داشته باشد در نتیجه لازم است زاویه دید آن هم بررسی شود.

۳-۲. شکل‌گیری چهار سبک زندگی بر اساس چهار استراتژی در برخورد با گروه

مرکزی مرجع

در یک بافت زمانی - مکانی مشخص گروه مرجع تنها وقتی می‌تواند هویت خود را تعریف کند که در مقابل یک «دیگری» که از او متفاوت است قرار بگیرد. به همان ترتیب این «دیگری غیر» نیز هویت خود را با شکل دادن و ساختن تصویر گروه مرجع

غالب که در مقابلش خود را طردشده و به حاشیه رانده شده می‌بیند، می‌سازد. اریک لاندوفسکی با اختیار کردن زاویه دید گروه مغلوب حاشیه‌ای و تعامل آن با گروه مرکزی، چهار سبک زندگی متفاوت را تعریف می‌کند. باید یادآور شد که «فردی که به گروه مرکزی مرجع تعلق دارد فردی است که به نحو احسن تجسم مفهوم «تطبیق» و «هماهنگی» است: یعنی فردی که هر لحظه می‌تواند نشانه‌ها و علائم تطبیق و هماهنگی با هنجارهای گروهی را که به آن تعلق دارد آشکار کند، فردی که استانداردهای اخلاقی و زیبایی‌شناختی گروه خود را به خوبی می‌شناسد و آن‌ها را به کار می‌بندد. در واقع او تجسم مفهوم نرمال بودن و هنجارمندی است» (همان، ص. ۲۰۳).

شکل ۲: مسیر حرکت سبک زندگی با توجه به گروه مرجع هنجارمدار

Figure 2: Lifestyle trajectory according to the normative reference group

۳-۲-۱. سبک زندگی اسنوب^{۲۱}

اسنوب در پی این است که خود را به گروه مرکزی مرجع نزدیک کند و به آن شباهت پیدا کند. برای او افرادی که به گروه مرکزی تعلق دارند الگو هستند و هرکاری می‌کند

تا خود را به آن‌ها نزدیک کند. با وجود این، علی‌رغم تلاش‌هایش، رفتار و نظام نشانه‌ای که از او سر می‌زند نشان می‌دهد که او در اصل به گروه مرکزی تعلق ندارد. برای او چهره آن عضو گروه مرجع یک ایدئال است و فقط هم و غم رسیدن به او را دارد. در واقع او تازه به دوران رسیده‌ای است که با فراموش کردن اصل خود آرزوی رسیدن به گروه مرجع ایدئال خود را دارد. سبک زندگی او مبتنی بر تقلید و چشم و هم‌چشمی نظام سلیقه‌ای او کاملاً تقلیدی است (همان، ص. ۲۰۴).

۲-۲-۳. سبک زندگی داندی^{۲۲}

داندی تلاش می‌کند تا خود را از گروه مرجع جدا کند و متمایز باشد. او با استفاده از نظام‌های نشانه‌ای که به کار می‌برد رفتارهایی از خود بروز می‌دهد که او را از آن گروه مرجع مرکزی جدا می‌کند. در واقع او با آگاهی کامل به هنجارهای نظام‌های نشانه‌ای متفاوت گروه مرکزی که خود جزئی از آن است برآن است که خود را متفاوت جلوه دهد. می‌توان گفت که او تا حدی نرم‌ها و هنجارها را پس می‌زند و در مقابل آن‌ها مقاومت می‌کند.

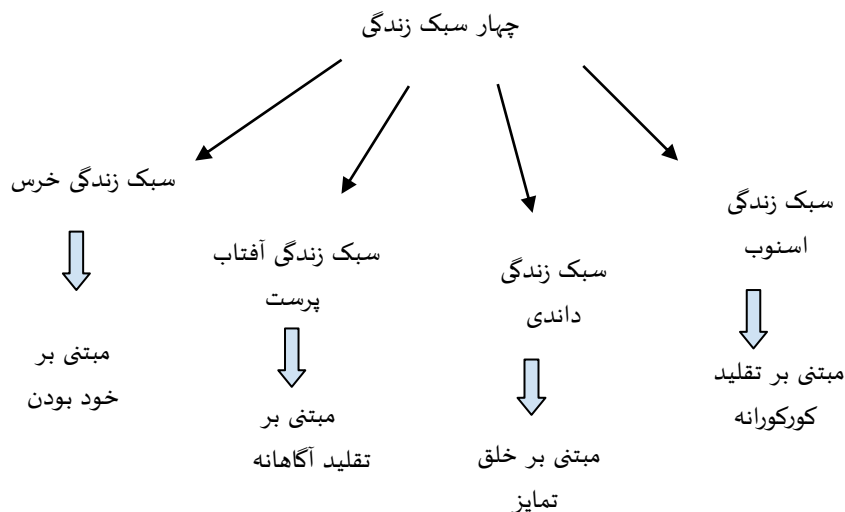
۳-۲-۳. سبک زندگی خرس

این گروه اغلب ناآگاهانه هنجارهای گروه مرکزی را که به آن تعلق دارد نظر نمی‌گیرد و بدون توجه به آن‌ها سبک زندگی مخصوص خودش را دارد. کسی نمی‌تواند به او راه و یا به عبارتی هنجارها را نشان دهد و یا او را از مسیری که انتخاب کرده منحرف کند. او بی‌توجه به همه این‌ها ارتباطات خود را با گروهی که به آن تعلق دارد می‌گسلد و می‌تواند از دید دیگران دیوانه یا نابغه انگاشته شود.

۴-۲-۳. سبک زندگی آفتاب‌پرست

این سبک زندگی بر پایه تقلید و تا حدی تظاهر است. او قادر است با مهارت، نشانه‌های بیرونی گروهی را که در واقع به آن تعلق دارد مخفی کند و و به جای آن نشانه‌های گروهی را که دوست دارد به آن تعلق پیدا کند تقلید کند. این گونه او خود را به جای اعضای آن گروه مرکزی جا می‌زند؛ حتی اگر بداند روزی به آنچه تعلق داشته باز می‌گردد. آفتاب‌پرست با مهارت ظاهر خود را با محیط وقف می‌دهد و و به عبارتی نقاب می‌زند و به این ترتیب نمی‌گذارد کسی از غیریت او آگاه شود.

البته هرگز سبک زندگی‌ها به شکل ثابت تعریف نمی‌شوند و در بافت اجتماعی مشخص گروه‌ها می‌توانند با تغییر مسیر خود از یک جایگاه به جایگاه دیگر حرکت کنند و در واقع سبک زندگی خود را تغییر دهند برای مثال اسنوب وقتی به هدف خود رسید شاید به امید رسیدن به طبقه اجتماعی دیگری سبک زندگی داندی را پیش گیرد (همان، ص. ۲۰۵).

شکل ۳: تقسیم‌بندی سبک زندگی بر اساس نظریه لاندوفسکی

Figure 3: Lifestyle classification based on Landowski's theory

وقتی که در مسئله هویت و سبک زندگی از هنجار و رفتار صحبت می‌شود در واقع از نظام‌های نشانه‌ای صحبت می‌کنیم. می‌توان گفت که تمام دسته‌بندی‌ها بر پایه رمزگان نشانه‌ای است که فرد یا گروه از خود تولید می‌کند. این رمزگان نشانه‌ای زبانی، رفتاری، پوششی و غیره صادر شده است که هویت شخص و تعلق او به گروه اجتماعی مشخص را آشکار می‌کند.

۳-۳. هنجار و رمزگان نشانه‌ای

مسئله هنجار و رمزگان نشانه‌ای از جمله مباحثی مهم در نشانه‌شناسی اجتماعی است. ژان مری کلن کن برگ در کتاب *خلاصه‌ای از نشانه‌شناسی عمومی*^{۲۳} دو گونه هنجار را از هم تمییز می‌دهد: هنجار عینی^{۲۴} و هنجار ارزشی^{۲۵} (ژان مری کلن برگ، ۱۹۹۶، ص. ۲۱۵). بر پایه این دو هنجار، دو پدیده امنیت نشانه‌ای و عدم امنیت نشانه‌ای، هم در حوزه نظام زبانی و هم در حوزه نظام‌های نشانه‌ای غیرزبانی مطرح می‌شوند. هنجار عینی که هنجار آماری^{۲۶} نیز نامیده می‌شوند به اعمال و رفتاری اشاره دارد که به صورت عینی و واقعی تحقق یافته‌اند. برای مثال «سی درصد از مسئولان در جلسات رسمی کت و شلوار نمی‌پوشند» (معین، ۱۳۸۹، ص. ۱۳۸). هنجار ارزشی به آن دسته از هنجارها و رمزگان نشانه‌ای گفته می‌شوند که با معیارهای اخلاقی یا ارزشی جامعه‌ای مشخص مطابقت داشته باشد. برای مثال ریختن زباله نشانه بی‌فرهنگی است یا در برخی جوامع مثل ایران یا فرانسه هنگام ملاقات با افرادی که نمی‌شناسیم استفاده از ضمیر «تو» به جای «شما» پسندیده نیست.

گرماس در کتاب *نشانه‌شناسی*، فرهنگ لغت مستدل تئوری زبان^{۲۷} به بررسی مفهوم هنجار و ملزومات نشانه‌شناختی در دستور زبان‌های مختلف می‌پردازد و آن را قواعدی

می‌نامد که فرد متحمل می‌شود تا به عنوان عضوی از یک جامعه پذیرفته شود (گرماس و کورتز، ۱۹۷۹، ص. ۶۵). نکته‌ی حائز اهمیت این است که گوناگونی و تمایز رمزگان نشانه‌ای صادرشده از جانب فرد نسبت به هنجارهای ارزشی معمول بیان‌کننده‌ی گروه اجتماعی‌ای است که به آن تعلق دارد.

اعمال و رفتار فرد را نباید فقط عامل برقراری ارتباط فرد با سایر افراد تشکیل دهنده یک گروه و طبقه اجتماعی دانست، بلکه آن‌ها شاخص‌هایی هستند که فرد را به بعضی از گروه‌های اجتماعی پیوند می‌زنند (معین، ۱۳۸۹، ص. ۱۳۸). در اینجا تأکید بر یکی از اساسی‌ترین مفاهیم نشانه‌شناسی یعنی مفهوم تمایز و اختلاف است. فرد با رفتاری که نشان می‌دهد خود را به یک گروه یا طبقه اجتماعی تحمیل می‌کند و هم‌زمان از گروهی دیگر متمایز می‌شود. به این ترتیب او خود را به شکلی ایجابی متعلق به یک گروه و به شکل سلبی از بقیه‌ی گروه‌های اجتماعی متمایز می‌داند.

در اینجا پدیده‌ی مرکزمداری و مرکزگریزی رمزگان نشانه‌ای مطرح می‌شود. هرگاه رمزگان نشانه‌ای زبانی و غیرزبانی به یکدیگر نزدیک شوند با مرکزمداری رمزگان نشانه‌ای روبه‌رو می‌شویم و برعکس هرگاه از هم دور شوند با پدیده‌ی مرکزگریزی رمزگان نشانه‌ای مواجه می‌شویم. امروزه با پیشرفت و سهولت ارتباطات، رمزگان نشانه‌ای به هم نزدیک شده و تا حد بسیار زیادی به هم شباهت پیدا کرده‌اند، برای مثال در بحث مد و یا پوشش تفاوت بین جوانان کشورها و جوامع آسیایی و اروپایی نسبت به گذشته کم شده است و تقریباً می‌شود گفت که اکثراً از یک جریان واحد پیروی می‌کنند. با گذشت زمان می‌توان در تمامی حوزه‌ها مثل هنر، ادبیات، زبان یا حتی رفتارها و آداب اجتماعی شاهد مسئله کم شدن تفاوت و به عبارتی سیر مرکزگریزی

رمزگان نشانه‌ای به سوی مرکزمداری رمزگان نشانه‌ای بود. در واقع در پدیده مرکزمداری رمزگان نشانه‌ای با وحدت و یکسانی هنجارهای ارزشی مواجه هستیم و در مرکزگریزی رمزگان نشانه‌ای با تنوع هنجارهای ارزشی. در رابطه با هنجارهای عینی تحقیق‌یافته و ارزشی می‌توان دو پدیده امنیت و ناامنی نشانه‌ای را تعریف کرد.

۳-۴. پدیده‌های امنیت و ناامنی نشانه‌ای

امنیت نشانه‌ای در حوزه نشانه‌شناسی اجتماعی به این معناست که رفتار «فرد با هنجارهای ارزشی تطابق دارد و یا اگر هم ندارد خود فرد از این مسئله آگاه نیست» (کلنکن برگ، ۱۹۹۶، ص. ۲۱۷). در مقابل ناامنی یا عدم امنیت نشانه‌ای زمانی اتفاق می‌افتد که فرد خود از اینکه رفتار او با هنجارها هماهنگی ندارد مطلع است. برای مثال زمانی که فردی وارد جمعی می‌شود که همه افراد آن جمع به زبان فرانسه مسلط هستند و به آن زبان صحبت می‌کنند و این فرد خود از تفاوت بین سطح زبان خود و آن جمع آگاه باشد شاهد ناامنی نشانه‌ای هستیم. یا توریستی که وارد مکان مقدسی می‌شود و همه افراد آنجا را در حال دعا می‌بیند، حال آنکه می‌داند خود به نحوه دعا و آداب آن مکان مقدس آگاه نیست.

نکته حائز اهمیت این است که در برابر ناامنی نشانه‌ای بنا به دلایل مختلف می‌توان شاهد عکس‌العمل‌های مختلفی بود. ژان ماری کلنکن برگ این عکس‌العمل‌ها را به سه دسته تقسیم کرده است: خاموشی نشانه‌ای^{۲۸}، بیش‌تصحیحی نشانه‌ای^{۲۹} و تلافی نشانه‌ای^{۳۰} (۱۹۹۶، به نقل از معین، ۱۳۸۹، ص. ۱۴۶). خاموشی نشانه‌ای به این معناست که فرد از جامعه نشانه‌ای که بر اساس هنجارها عمل می‌کنند فاصله می‌گیرد و رمزگان نشانه‌ای از خود صادر نمی‌کند. اگر به مثال گذشته بازگردیم، می‌توان گفت سکوت

فردی در جمع افراد مسلط به زبان به علت عدم مهارت لازم خاموشی نشانه‌ای اوست. بیش‌تصحیحی نشانه‌ای عکس‌العملی است که فرد به علت عدم شناخت و تسلط کافی رمزگان نشانه‌های هنجارهای ارزشی را به گونه‌ای ناشیانه، و اغراق‌آمیز به کار می‌گیرد. برای مثال فردی که برای یک مهمانی معمولی عصر، لباسی بیش از حد رسمی می‌پوشد و به عبارتی زیاده‌روی می‌کند دچار بیش‌تصحیحی نشانه‌ای شده است.

در تلافی نشانه‌ای فرد شناخت درستی از هنجارها دارد، با وجود این به دلیل عدم علاقه یا توانایی در تطبیق با هنجارها از عمد و با آگاهی هنجارشکنی می‌کند. مثال‌های گوناگونی در حوزه‌های مختلف همچون ادبیات، هنر و یا مد وجود دارد. به عنوان مثال تا اواسط قرن ۲۰ میلادی پوشیدن شلوار برای خانم‌ها متداول نبود و اولین زنانی که شلوار پوشیدند با آگاهی از سبک پوشش متداول آن زمان هنجارشکنی کردند. امروزه نیز شاهد چنین هنجارشکنی‌های در دنیای هنر هستیم. مردانی که با کفش‌های پاشنه بلند و لباس‌هایی که زنانه محسوب می‌شوند بر روی فرش قرمز ظاهر می‌شوند در واقع به کلیشه‌های جنسیتی دهن‌کجی می‌کنند. مرتضی بابک معین در کتاب *ابعاد گمشده معنا* مثالی از هنجارشکنی در ادبیات می‌آورد:

دامنه تلافی نشانه‌ای بسیار گسترده است، به گونه‌ای که هنجارشکنی‌های هنری، شعری و زبانی را هم می‌توان به نوعی به نسبت ارزش‌ها و هنجارهای معمول زبانی، هنری و شعری که قبلاً حاکم بوده‌اند، تلافی نشانه‌ای به حساب آورد. برای مثال، بر همین اساس، شعر نو هنجارشکنی‌های آن را در مقایسه با هنجارهای سنتی شعر کهن باید تلافی نشانه‌ای دانست. شجاعت نیمایوشیج در شکستن قالب‌های شعر کهن، آزمون‌های او در شکستن تساوی افعیل مصرع‌ها و رعایت نکردن قافیه‌بندی سنتی را می‌توان در حوزه شعر نوعی تلافی نشانه‌ای قلمداد کرد.

تحت همین نام می‌توان به نوآوری‌های مهدی اخوان ثالث در خلق واژه‌های نو اشاره کرد (معین، ۱۳۹۶، ص. ۲۳۶).

۴. بحث و بررسی

۴-۱. لوسین دو روبامپره^{۳۱}، اسنوبی درگیر عدم امنیت نشانه‌ای

همانطور که گفته شد به عقیده لاندوفسکی هویت در کنار تصویر یک دیگری و بر اساس تفاوت بین من سوژه و آن دیگری است. لوسین، شخصیت اصلی رمان *آرزوهای بریاد* رفته، به عنوان سوژه دائماً درگیر تفاوت خود با طبقه بالاتر و اشراف جامعه است و دائماً تلاشی نسبتاً بی‌نتیجه، در جهت کم کردن و یا از بین بردن این تفاوت می‌کند. در واقع، گروه اشراف برای لوسیان به عنوان یک گروه مرکزی عمل می‌کند که او آرزو دارد به آن تعلق داشته باشد.

هرچند لوسیان در بخش اول رمان *آرزوهای بر باد* رفته به عنوان یک شاعر با ارتباطی احساسی با جهان پیرامونش معرفی می‌شود، اما در عین حال بعد دیگری از شخصیت او وجود دارد که حساب شده و با برنامه‌ریزی عمل می‌کند. او از اشعار خود به عنوان ابزاری برای ورود به محافل اشرافی و نزدیک شدن به این گروه استفاده می‌کند. این دوگانگی در شخصیت لوسیان نشان‌دهنده تلاش‌های او برای همگام شدن با انتظارات اجتماعی و در عین حال حفظ جنبه‌های احساسی و هنری‌اش است.

در واقع لوسین، شاعری است که در پی جا و مقام بالاتر است. واضح‌ترین و ابتدایی‌ترین نشانه آن انتخاب نام خانوادگی مادرش برای خود است، چراکه مادرش نسبت به پدرش سابقه اجتماعی و مالی برتری داشت و نامش از خانواده اشرافی و تأثیرگذاری می‌آمد. او این کار را به منظور بهره‌برداری از مزایای نام و شهرت خانواده

مادری‌اش انجام داد و سعی کرد تا به عنوان یک انسان از لایه‌های ثروتمند و ارفع جامعه شناخته شود. در واقع او با انتخاب نام لوسین دو رودمپه به جای لوسین شردو، امید داشت که از شهرت و اعتبار مرتبط با نسبت خانواده‌ی مادری بهره‌برداری کند.

می‌توان تغییر مکان لوسین دورامپه از آنگولم^{۳۲} به پاریس را یکی از کلیدی‌ترین تغییرات برای این شخصیت در نظر گرفت. در واقع او با این تغییر مکان در برابر گروه یا گروه‌های مرکزی جدید قرار می‌گیرد. در پاریس لوسین به طور مداوم به دنبال پذیرفته شدن، تطابق و تحسین از سوی حلقه‌های اجتماعی مختلف است. او در ابتدا سعی می‌کند که از طریق رابطه‌ی عاشقانه‌اش با مادام دو بارژتون^{۳۳} وارد جمع‌های اشرافی شود. او که یادآور سبک زندگی اسنوب است، تلاش می‌کند تا نشانه‌هایی که طبقه اجتماعی او را آشکار می‌کردند، مخفی کند.

لوسین می‌دید که پرتگاهی وی را از این مردم جدا کرده است، پیش خود فکر می‌کرد به چه وسیله می‌تواند از آن بگذرد، زیرا می‌خواست مانند این جوانان رعنا و ظریف پاریس باشد. همه این بزرگزادگان به زنانی سلام می‌کردند که لباس‌های بسیار زیبا داشتند و خود بسیار خوشگل بودند، زنانی که لوسین حاضر بود در برابر یک بوسه مانند پیش‌خدمت کنتس دوکو نیسمارک او را قیمه بکنند (بالزاک، ۱۸۳۹، ترجمه سعید نفیسی، ۱۳۹۲، ص. ۲۴۷).

مادام دو بارژتون نیز که از آنگولم به دنیای پاریس وارد شده به نوبه خود باید با جهان جدید هماهنگ شود. شتله^{۳۴} با مهارت از بدو ورود مادام دو بارگتون به پاریس مانند آموزگار آداب و رسوم پاریسی نزد او می‌رود. شتله درسی مفصل برای کاهش شکاف مهارتی زندگی در پاریس، درمورد اقتصاد زندگی پاریسی ارائه می‌دهد و به او می‌آموزد چگونه نشانه‌های آنگولم (شهری که از آن می‌آمد) را از خود دور کند.

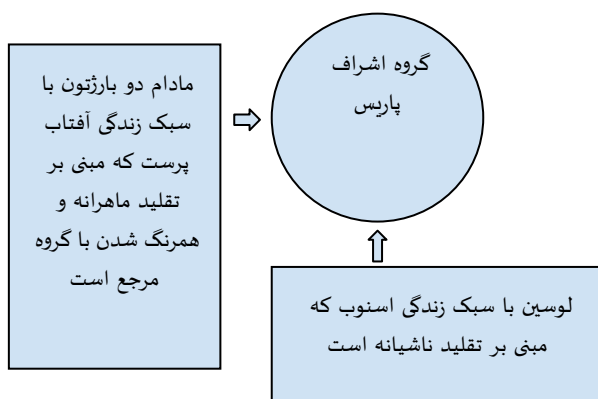
خانم دوبارژتون و بارون درباره پاریس گفت‌وگو کردند. دوشاتله خبرهای آن روز را داد، هزاران چیز بیهوده‌ای که هرکس باید بداند وگرنه در پاریس نیست. او راهنمایی‌هایی درباره مغازه‌هایی کرد که می‌بایست خرید خود را از آنجاها بکند (همان، ص. ۲۶۴).

هرچند خانم دوبارژتون آنقدر به خود اطمینان داشت که تا مدتی بر خود مسلط باشد؛ ولی ترس مخصوصی داشت که مانند مردم شهرستان جلوه کند (همان، ص. ۲۶۶).

مادام دو بارژتون باید هزاران چیز یاد بگیرد تا با بتواند با سبک زندگی پاریسی تطابق پیدا کند. کمی بعد هم مادام دسپر مسئولیت آموزش را عهده‌دار می‌شود به گونه‌ای که مادام دو بارژتون به سرعت با زندگی پاریسی هم‌رنگ و هماهنگ می‌شود. درواقع مادام دوبارژتون با ورودش به پاریس، سبک زندگی آفتاب‌پرست را در پیش می‌گیرد و با مهارت رمزگان نشانه‌ای خود را با محیط و هنجارهای جدید تطابق می‌دهد. «اگر خانم دوبارژتون از رسم و راه بی‌خبر بود، بلندی مقام مادرزاد زن نجیبی را داشت» (همان، ص. ۲۸۰).

برعکس، لوسین از چنین کمکی بهره نمی‌برد و با مشکلات مختلفی روبه‌رو می‌شود و بنابراین برای مدت طولانی «متعجب»، «نگران» یا «خجالت‌زده» باقی می‌ماند.

لوسین ... مانند هر تازه رسیده‌ای خیلی بیشتر به تماشای چیزها پرداخت تا به تماشای اشخاص. در پاریس نخست توده‌ها جلب توجه می‌کنند: تجمل دکان‌ها، ارتفاع خانه‌ها، فراوانی درشکه‌ها، اختلاف‌های دائمی میان منتهای تجمل و منتهای فلاکت هست بیش از هرچیز جلب توجه می‌کند. این مرد با ذوق، از دیدن این جمعیتی که از ایشان بیگانه بود حس کرد از وی فوق‌العاده کاسته شده است (همان، ص. ۲۸۴).

شکل ۴: سبک زندگی‌های شخصیت‌ها بنا بر میلشان به نزدیک شدن به گروه مرجع

Figure 4: Lifestyles of characters based on their desire to get closer to the reference group

۴-۱-۱. بیش‌تصحیحی و خاموشی نشانه‌ای شاعر در پاریس

وقتی لوسین متوجه تفاوت خود با گروه مرکزی غالب می‌شود تصمیم می‌گیرد با آن‌ها یکرنگ شود. برای اینکار باید از هر آنچه که می‌بیند، تقلید کند. در این مرحله از داستان، لوسین همچون یک اسنوب تلاش می‌کند تا آنچه را که مشاهده می‌کند بدون اینکه آن را بفهمد، تقلید کند و شاتله او را با «میمون کوچک» مقایسه می‌کند. «لوسن می‌دید که پرتگاهی وی را از این مردم جدا کرده است، پیش خود فکر می‌کرد به چه وسیله می‌تواند از آن بگذرد، زیرا می‌خواست مانند این جوانان رعنا و ظریف پاریس باشد» (همان، ص. ۲۷۹).

اما لوسین همواره قربانی ناهماهنگی بین هنجارهای دنیای پاریس و سرعت کسب مهارت و یا تقلید است و به گونه‌ای رفتار می‌کند که گویی شتابزدگی ویژگی این دنیای جدید است. نتیجه این امر، مسیر بهم‌ریختگی و ناهنجاری رمزگان نشانه‌ای اوست:

ناقص، آشفته و ناگوار. همه این رمزگان نشانه‌ای به‌ویژه در لباس بیان می‌شود، زیرا لباس در سراسر رمان نماد و بدون شک محل اصلی بیان تفاوت شخصیت‌های داستان با گروه مرجع هنجارمدار (اشراف) است. در واقع اسنوب بودن لوسین در درجه اول از تقلید ناشیانه او از ظاهر و سبک پوشش گروه مرکزی آشکار می‌شود:

اولین خیاطی که وارد مغازه او شد هرچند لباسی که را که خواست بپوشد به تن او امتحان کرد و به او اطمینان داد که همه آخرین باب روز است... جلیقه خوب پوشیده، دستکش خوب به دست کرده، اما در این نوع جلدی که نخستین بار خود را در آن می‌دید اندکی ناراحت بود... ممیزی تماشاخانه از دیدن مردی که تجمل عاریتی او وی را مانند ساق‌دوش عروسی کرده بود از او خواهش کرد بلیت خود را نشان دهد (همان، ص. ۲۸۱).

در اینجا بحث بیش‌تصحیحی نشانه‌ای به میان می‌آید. لوسین به دلیل عدم شناخت کافی و تسلط به رمزگان نشانه‌ای هنجارهای ارزشی به گونه‌ای اغراق‌آمیز لباس می‌پوشد. تا حدی که اشراف از او به عنوان «جوان عجیب که وضع مجسمه رخت‌پوشیده دکان خیاطی را دارد» یاد کردند (همان، ص. ۲۹۵). در اینجا خود سوژه نیز از ناشی‌گری و اغراق خود آگاه است. او نه تنها به تفاوت ظاهری خود آگاه است بلکه می‌داند در رفتار و استفاده از زبان نیز همانند دیگران نیست و آن‌ها رمزگان نشانه‌ای متفاوتی دارند.

از خود می‌پرسید این اشخاص به چه وسیله بی‌مقدمه حاضر جوابی‌هایی پیدا می‌کنند که وی تنها پس از تفکر بسیار به دست می‌آورد. وانگهی نه تنها این پنج مرد در گفت‌وگو راحت بودند، بلکه در لباس‌های خود نیز چنین بودند؛ نه چیز نویی داشتند و نه چیز کهنه‌ای. در وجود ایشان هیچ چیز برق نمی‌زد و همه چیز

جلب توجه می‌کرد... لوسین حدس زد که وی باید وضع مردی را داشته باشد که برای اولین بار در عمر خود لباس پوشیده است (همان، ص. ۲۹۶).

همانطور که پیش‌تر مطرح شد سوژه می‌تواند عکس‌العمل‌های متفاوتی در برابر عدم امنیت نشانه‌ای داشته باشد و سرچشمه این عکس‌العمل‌ها اغلب حالتی است که در روان‌شناسی سرزنش خود یا خود - نکوهی می‌نامیم. به عبارتی دگر فرد به علت عدم هماهنگی رمزگان نشانه‌ای خود با رمزگان نشانه‌ای هنجار، خود را سرزنش می‌کند. اینکه سوژه خود از ناهماهنگی خود با هنجارها آگاه است و علی‌رغم تلاشش برای اصلاح وضعیت خود، همچنان می‌تواند حدس بزند که از زاویه دید دیگران عجیب جلوه می‌کند باعث می‌شود تا از بیش‌تصحیحی نشانه‌ای به خاموشی نشانه‌ای سیر کند. حال که در ظاهر خود اغراق کرده است دست‌کم می‌تواند در رفتار و گفتار خاموش باشد. «وی در آنجا مانند بیگانه‌ای بود که زبان نمی‌دانست...» (همان، ص. ۲۹۲).

لوسین در اینجا وضعیت بیگانه‌ای را دارد که گویی چون زبان نمی‌داند ترجیح می‌دهد صحبت نکند و دچار خاموشی نشانه‌ای می‌شود. «لوسین که در لباس خود، خویشتن را چون یک مجسمه مصری در محفظه‌اش حس می‌کرد شرمسار بود که هیچ جواب نمی‌دهد» (همان، ص. ۲۹۴).

مرتضی بابک معین در کتاب *ابعاد گمشده معنا* معتقد است مورسو^{۳۵}، قهرمان رمان بیگانه^{۳۶} از آن رو که با نظام‌های نشانه‌ای و ارزشی جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند بیگانه است، سکوت اختیار می‌کند. او به دلیل آشنا نبودن با ارزش‌های قراردادی با جامعه خود فاصله زیادی دارد و رمزگان نشانه‌ای رفتاری و کلامی متفاوتی از خود بروز می‌دهد. به عنوان مثال در دادگاه اغلب به جای جواب دادن به سؤال‌های وکلا، سکوت می‌کند (معین، ۱۳۹۶، ص. ۲۳۴).

۲-۴. استراتژی‌های رفتاری گروه مرکزی پاریس در برابر لوسین بیگانه

در مقابل، استراتژی رفتاری گروه مرکزی اشراف در برابر لوسین از شبیه‌سازی هویتی به طرد هویتی سیر می‌کند. مادام دوبارژتون با وجود تفاوت زیادی که با گروه مرجع در پاریس دارد، به سرعت توانسته از نشانه‌ها و ساختارهای هویتی گذشته خود رها شود و آنطور که از او انتظار می‌رود و مطابق با هنجارهای گروه مرکزی رفتار کند. لوسین نیز در این راستا نهایت سعی خود را می‌کند، اما نمی‌تواند آنطور که از او انتظار می‌رود شبیه این گروه شود.

۱-۲-۴. سرپرستی و حمایت از دیگری غیر (شبیه‌سازی هویتی)

می‌توان گفت گروه مرکزی هنجارمدار، در ابتدا با سخاوتی هرچند شاید ساختگی به لوسین فرصت می‌دهند تا خود را ثابت کند و در واقع او را محک می‌زنند. این گروه که در این مقطع استراتژی شبیه‌سازی را در پیش گرفته است و قصد حمایت از آن دیگری را دارد به این امید که او به زودی هم‌رنگ و شبیه خود آن‌ها شود: «دل مارکیز برای او سوخت. به کانالیس گفت: به من اجازه بدهید آقای دوروبامپره را به شما معرفی کنم... دوروبامپه از آنگولم آمده است... نیاز به سرپرستی شما دارد» (بالزاک، ۱۸۳۹، ترجمه سعید نفیسی، ۱۳۹۲، ص. ۲۷۰).

به عقیده لاندوفسکی گروه شبیه‌ساز هویتی بر این باور است که کسی را طرد نمی‌کند و از خود نمی‌راند، بلکه خود را با سخاوت و پذیرا می‌داند. با وجود این، کم‌ترین تفاوت و کوچک‌ترین رفتار «دیگری»، که نشان‌دهنده هویت اصلی خودش باشد، مورد قضاوت قرار می‌گیرد و «عجیب» و «غریب» تعبیر می‌شود (لاندوفسکی، ۱۹۹۷، ص. ۲۹). در واقع از دیگری انتظار می‌رود که در گروه هضم شود

و وجوه غیریت خود را از دست بدهد و بر اساس جهان‌بینی و راه و روش گروه رفتار کند. «مانند دو جانور عجیب به ایشان می‌نگریست و لبخند می‌زد. لبخندی که برای مرد بزرگ شهرستان ضربه خنجری بود» (همان، ص. ۲۹۳).

گروه شبیه‌ساز به هیچ وجه خود را بیگانه‌ستیز نمی‌داند و دوست ندارد همچین تصویری از خود نشان دهد. گفتمان‌های اجتماعی مربوط به «شبیه‌سازی هویتی» نیز خود را بر اساس «منطق» می‌دانند و در تضاد با گفتمان‌های احساسی استراتژی «طرد هویتی» که پیش‌تر توضیح داده شد قرار دارند. این گفتمان‌ها مبتنی بر این هستند که تفاوت‌هایی که دیگری را دیگری می‌کنند و وجوه غیریت او را می‌سازند، به نسبت هنجارهای هویت خود، ارزشی ندارند و تلاش برای از بین بردن این تفاوت‌ها انتظاری اجتناب‌ناپذیر و فرصتی سخاوتمندانه برای آن دیگری است. «خانم مارکیز، اگر شما برای ذوق این آقا سرپرست او هستید، من برای زیبایی از او سرپرستی خواهم کرد، من به او راهنمایی‌هایی خواهم کرد که او را خوش‌بخت‌ترین مرد خوش‌لباس پاریس بکند» (همان، ص. ۲۹۳).

۲-۲-۴. لوسین بیگانه‌ای که هرگز از «ما» نخواهد شد (طرد هویتی)

گروه مرکزی هنجارمدار اشراف پاریس به لوسین فرصتی کوتاه برای شبیه‌سازی داده بود یا شاید بتوان گفت به این امر برای مدتی تظاهر کرد. اما لوسین، اسنوبی که همواره در وضعیت عدم امنیت نشانه‌ای قرار داشت نتوانست آنطور که باید وجوه غیریت خود را مخفی کند: تقلید کورکورانه و اغراق او در لباس‌هایش، استفاده از نام اشرافی دورامپه به جای نام اصلی‌اش که شردون بود، حالات و رفتارش باعث می‌شد در آزمایش هم‌رنگ شدن با جمع، یا آنچه لاندوفسکی آن را شبیه‌سازی هویتی می‌نامد ناکام باشد و

در نتیجه گروه هنجارمدار در مرحله بعد استراتژی طرد هویتی را در پیش گرفت. به این معنی که لوسین که شردون نام دارد و فرزند یک داروساز ساده است باید طرد شود و نباید با ما دیده شود. گویی که او می‌تواند خطری بزرگ برای هویت این گروه محسوب شود. در اینجا از مسیله «پیوست» ممکن بین هویت‌ها به «گسست» آن می‌رسیم. در تضاد با استراتژی اول، گفتمان‌های طردکننده بر پایه رفتاری به غایت احساسی هستند و میل به نفی کامل دیگری دارند. «به زودی به مارکیز فهماندند که آن ساق‌دوش عروسی که رخت عید پوشیده بود و بدبختانه وی را در لژ خود راه داده بود نامش دوروبامپره نیست... پسر دوافروشی است که شاردون نام داشته است» (همان، ص. ۳۱۰).

البته شباهتی نیز بین این دو استراتژی رفتاری وجود دارند. در واقع هر دو این استراتژی‌های رفتاری بر پایه میل شدید گروه غالب به حفظ هویت خود آنطور که هست می‌باشند و این گروه نمی‌تواند کوچک‌ترین «نا موزونیت» و «عدم تعادل» را تحمل کند. در واقع در اینجا با برداشتی ایستا از هویت روبه‌رو هستیم که تأکید بر این امر دارد که سوژه نمی‌تواند خود را به مثابه «من» یا «ما» درک کند مگر به گونه‌ای سلبی و در تضاد با یک «دیگری» (معین، ۱۳۹۶، ص. ۲۰۰). در واقع هویت گروه مرجع که در اینجا اشراف‌زادگان هستند بر پایه تفاوت‌های آن‌ها با مردم عادی است و هرگونه پذیرشی باعث تغییر و پویایی در این هویت ایستا می‌شود و آن را به خطر می‌اندازد. در سطح گفتمانی نیز بیشتر تأکید بر تفاوت‌هاست تا نقاط مشترک و باز گروه غالب دریافت جوهره‌ای و ایستا از «من بودن» دارد و به «دیگری نبودن» بسنده می‌کند.

لوسین، در مواجهه با دو استراتژی رفتاری از جانب گروه مرکزی «دیگری» قرار دارد که به شدت بر هویت او تأثیر می‌گذارد. این گروه، که نماینده طبقات بالای اجتماعی است، دارای ارزش‌ها و هنجارهایی است که به شدت انعطاف‌ناپذیر و حتی

نفوذناپذیر به نظر می‌رسند. لوسیان به عنوان یک فرد از طبقه پایین‌تر، خود را در موقعیتی دشوار می‌یابد؛ او باید با این واقعیت کنار بیاید که برای پذیرش در این جامعه، باید هویت خود را به گونه‌ای تغییر دهد که با انتظارات این گروه همخوانی داشته باشد. این فشار اجتماعی به او القا می‌کند که یا باید کاملاً شبیه «ما» شود؛ یعنی به طور کامل خود را با رفتارها، ارزش‌ها و هنجارهای اشرافی تطبیق دهد یا اینکه هرگز از «ما» نخواهد بود و در نتیجه همیشه به عنوان یک «دیگری» باقی خواهد ماند.

این دوگانه بودن انتخاب‌ها برای لوسین نه تنها چالش‌های عمیق اجتماعی را نمایان می‌سازد، بلکه نشان‌دهنده تنش‌های درونی او نیز هست. او با آرزوهای بزرگ خود به پاریس آمده است تا در دنیای ادبیات و هنر موفق شود، اما به سرعت متوجه می‌شود که برای ورود به این دنیای جدید، باید هویت خود را تغییر دهد و خود را با هنجارهای سختگیرانه‌ای که توسط گروه مرکزی تعیین شده‌اند، سازگار کند. این سازگاری نه تنها نیازمند تغییرات ظاهری است بلکه مستلزم پذیرش ارزش‌ها و باورهایی است که ممکن است با اصول اولیه او در تضاد باشد. در واقع، لوسیان در یک دوراهی قرار دارد؛ اگر بخواهد به عنوان یک فرد پذیرفته شود، باید خود را کاملاً با آنچه که گروه مرکزی انتظار دارد هماهنگ کند. اما این هماهنگی به قیمت از دست دادن هویت واقعی‌اش تمام می‌شود. از سوی دیگر، اگر او نتواند خود را به اندازه کافی شبیه «ما» کند، همیشه به عنوان یک یا بیگانه شناخته خواهد شد و در نهایت طرد خواهد شد. این وضعیت نشان‌دهنده واقعیتهای تلخ است: تلاش‌های او برای پذیرش ممکن است به از دست دادن خود واقعی‌اش منجر شود و او را در موقعیتی قرار دهد که هیچ‌گاه نتواند به طور کامل بخشی از جامعه مورد نظرش شود.

۵. نتیجه

پرسش اصلی این مقاله به بررسی رفتار گروه مرکزی در برابر «دیگری»، یعنی لوسین، و تأثیر رمزگان نشانه‌ای او بر استراتژی‌های رفتاری گروه می‌پردازد. همانطور که مشاهده کردیم، اریک لاندوفسکی چهار استراتژی متفاوت را برای تعامل گروه مرجع با «دیگری» معرفی می‌کند: شبیه‌سازی هویتی، طرد هویتی، تفکیک هویتی و پذیرش هویتی. این استراتژی‌ها به وضوح نشان‌دهنده چالش‌های هویتی هستند که «دیگری» با آن مواجه می‌شود و نحوه شکل‌گیری هویت فردی و جمعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

در استراتژی شبیه‌سازی هویتی، گروه مرجع تنها در صورتی «دیگری» را می‌پذیرد که او ساختارهای هویتی خود را مطابق با هنجارهای گروه قرار دهد. این نشان‌دهنده تمایل گروه مرکزی به حفظ هویت خود از طریق همسان‌سازی است. در مقابل، در استراتژی طرد هویتی، «دیگری» به عنوان تهدیدی برای هویت گروه مرجع تلقی می‌شود و بنابراین باید طرد گردد. این دو استراتژی به خوبی نمایانگر تنش‌های میان گروه‌های اجتماعی و چالش‌هایی است که «دیگری» با آن مواجه می‌شود.

این مقاله همچنین تأثیر این استراتژی‌ها بر انتخاب سبک‌های زندگی مختلف توسط افراد را بررسی کرد. لوسین، شخصیت اصلی رمان *آرزوهای بر باد رفته*، با انتخاب سبک زندگی اسنوب تلاش می‌کند تا خود را به گروه مرکزی اشراف نزدیک کند، اما در عین حال با عدم امنیت نشانه‌ای مواجه است. او با تلاش برای تقلید از هنجارهای گروه مرکزی، دچار چالش‌هایی می‌شود که نشان‌دهنده تنش بین هویت فردی و اجتماعی اوست. بررسی رمزگان نشانه‌ای نیز نشان داد که چگونه فرد با صادر کردن این رمزگان، خود را به شکلی ایجابی در یک طبقه اجتماعی جای می‌دهد و به شکل سلبی از سایر

گروه‌ها جدا می‌کند. همچنین دو گونه هنجار ارزشی و عینی را از یکدیگر تمییز دادیم و پدیده‌های امنیت و عدم امنیت نشانه‌ای را تحلیل کردیم. در نهایت، نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که رفتار گروه مرکزی در برابر «دیگری» نه تنها بر اساس استراتژی‌های مشخص بلکه تحت تأثیر رمزگان نشانه‌ای او نیز قرار دارد. این تحلیل نه تنها ابعاد پیچیده هویت اجتماعی را روشن می‌کند، بلکه نشان‌دهنده چالش‌های فرد در تلاش برای انطباق با هنجارهای اجتماعی نیز هست. بنابراین، پژوهش حاضر به ما کمک می‌کند تا درک عمیق‌تری از دینامیک‌های اجتماعی و تأثیرات متقابل رفتارهای فردی و جمعی بر شکل‌گیری هویت‌های اجتماعی داشته باشیم.

پی‌نوشت‌ها

1. Jean Marie Klinkenberg
2. Merleau-Ponty
3. Saussure
4. Eric Landowski
5. Jacques Fontanille
6. *Sémiotique et littérature*
7. *Présence de l'autre*
8. *Passions sans nom*
9. Louis-Jean Calvet
10. Pierre Bourdieu
11. *Ce que parler veut dire*
12. Jean Marie Klinkenberg
13. *Précis de la sémiotique générale*
14. assimilation
15. exclusion
16. centritède
17. centrifuge
18. ségrégation

19. acception

۲۰. ajustement : اریک لاندوفسکی، با تکیه بر مفاهیمی چون ادراک حسی و حضور و در راستای دو نظام معنایی مطرح شده در نشانه‌شناسی کلاسیک، یعنی نظام معنایی برنامه‌مدار و نظام معنایی مبتنی بر مجاب‌سازی نظام معنایی تطبیق را معرفی می‌کند.

21. Snob

22. Dandy

23. précis de la sémiotique générale

24. norme objective

25. norme évaluative

26. norme statistique

27. *Sémiotique, dictionnaire raisonné de la théorie du langage*

28. mutisme sémiotique

29. hypercorrection

30. compensation

31. Lucien de Rubempré

32. Angoulême

33. Madame de Bargeton

34. Châtelet

35. Meursault

36. L'étranger

منابع

- بالزاک، ا. (۱۸۳۹). *آرزوهای از دست رفته*. ترجمه س. نفیسی (۱۳۹۲). تهران: نیلوفر.
- معین، م.ب. (۱۳۹۶). *ابعاد گمشده معنا در نشانه‌شناسی روایی کلاسیک*. تهران: علمی و فرهنگی.
- معین، م.ب. (۱۳۹۳). *معنا به مثابه تجربه زیسته - گذر از نشانه‌شناسی کلاسیک*. تهران: سخن.
- معین، م.ب. (۱۳۸۹). *نشانه‌شناسی اجتماعی و پدیده‌های امنیت و عدم امنیت نشانه‌ای*. *فصلنامه اندیشه‌های ادبی*، ش ۵، ۱۳۶ - ۱۵۳.

References

- Bourdieu, P. (1982). *Ce que parler veut dire*. Paris: Fayard
- Fontanille, J. (2004). *Les régimes temporels dans les Illusions perdues, ou l'emploi du temps selon Balzac*, in NAC, n95-96. Limoge: Pulim.
- Greimas, A. J., et Joseph Courtes. (1993). *Sémiotique. Dictionnaire raisonne de la theorie du langage*, Paris: Hachette
- Kleinkenberg, J. (1996). *précis de sémiotique générale*. Bruxelles: De Boeck & Larcier s.a.
- Landowski, E. (1989). *La société réfléchie*. Paris: Seui.
- Landowski, E. (1997). *Présence de l'autre*. Paris: P.U.F.
- Landowski, E. (2004). *Passions sans nom*. Paris: P.U.F.
- Landowski, E. (2005). *Interactions risquées. Nouveaux Actes Sémiotique*, Limoge: Pulim.
- Landowski, E. (2012). *Régime de l'espace. Nouveaux Actes Sémiotique*, n115, Limoge: Pulim.